

PROBLEMATFERD I VILLMARKA: Sammenhenger mellom friluftsliv og problematferd blant ungdom¹

Av Ketil Skogen, NOVA

Offentlig ordskifte om friluftsliv ser ut til å være gjennomsyret av en antakelse om at det er en positiv sammenheng mellom deltakelse i friluftsliv og god sosial tilpasning. Denne antakelsen deles tilsynelatende av store deler av allmennheten og myndighetene. Selv om offentlige publikasjoner oftest fokuserer på alminnelig livskvalitet og fysiske og psykiske helsegevinster, er hentydninger til sosiale effekter ofte til stede. Friluftsliv tilskrives egenskaper som buffer mot problematferd blant ungdom, for eksempel. I St.meld. nr. 40 1986-87 framholder regjeringen at friluftsliv har stor sosial og pedagogisk verdi, i tillegg til de positive helsevirkningene.

Friluftaktiviteter er viktige komponenter i mange rehabiliteringsprogrammer. Bruken av slike programmer i behandlingen av unge lovbrytere, stoffmisbrukere og ungdom som anses å være Aifaresonen² har blitt omfattende i de senere år. Tillit til en slik intervensjonsstrategi må, i hvert fall delvis, være basert på forestillinger om at naturen selv eller bestemte friluftaktiviteter har spesielle kvaliteter - kvaliteter som beforder utvikling av sosial kompetanse og overføring eller forsterking av framherskende sosiale normer.

Men hva er grunnlaget for å anta at friluftsliv, eller naturen selv for den saks skyld, bevirker slike prosesser? Ettersom svært mange som utøver friluftsliv åpenbart har stor glede av sin aktivitet, er generelle livskvalitets-effekter selvsinnlysende (se f.eks. Burch, 1986; West, 1986; Driver et al., 1991a). Forholdet mellom slike aktiviteter og atferd som kan betegnes som problematisk, forblir imidlertid uklart.

Hensikten med denne artikkelen er å kaste litt lys over forholdet mellom ulike friluftslivsmønstre og atferdstyper som vanligvis betraktes som problematiske. Ved hjelp av spørreskjemadata samlet inn blant norske 13-19-åringer, skal vi forsøke å avdekke eventuelle forskjeller i forholdet mellom ulike aktivitetsprofiler innen friluftsliv og ulike typer problematferd eller generelt uønsket atferd, dvs. atferd som betraktes som uakseptabel av de fleste, i det minste når unge mennesker er involvert, eller når omfanget overstiger et visst nivå.

Mangfold innen friluftsliv og problematferd

Friluftsliv omfatter svært ulike aktiviteter som utøves under tilsvarende ulike forhold. Derfor kan de involverte sosiale og psykologiske prosessene heller ikke være de samme under alle forhold og for alle grupper av mennesker. Ulike aktiviteter, ulike kontekster og ulike kulturmønstre må nødvendigvis påvirke både de sosiale prosessene og den individuelle opplevelsen av friluftsliv. Dette mangfoldet har neppe vært tilfredsstillende reflektert i forskningen til nå. Forsøk på å differensiere mellom fritidsaktiviteter og de antatte psykologiske behov de tilfredsstillende, for eksempel ved hjelp av de såkalte REP-skalaene (Recreational Experience Preference) (Tinsley et al., 1986; Driver et al., 1991b), ser vanligvis ut til å bygge på en normativ forståelse av begrepet "positiv effekt" (engelsk "benefit") som noe som er allment akseptert som godt. På denne måten oppfattes psykologisk

¹ Stort sett oversatt fra: Skogen, K. (1996) Delinquency in the wilderness; patterns of outdoor recreation activities and conduct problems in the general adolescent population. *Leisure Studies*, 15(3), 151-169. Den engelske versjonen er noe mer omfattende.

behovstilfredsstillelse som fordelaktig ikke bare for individer eller grupper, men også for samfunnet. Hvilke behov som oppleves mer eller mindre sterkt, og hvordan de best kan tilfredsstilles, er imidlertid faktorer som influeres av kulturmønstre som vil variere sterkt innen et hvert samfunn.

Siden det er betydelig variasjon i folks oppfatning av gunstige effekter av fritidsaktiviteter, vil ensidig fokus på "positive effekter" i en hver forstand tilsløre mindre heldige effekter. West (1986) og Burch og Hamilton-Smith (1991) pekte på fenomener som ekteskapelige konflikter og konflikter mellom foreldre og barn rundt ferieaktiviteter, så vel som mellom ulike brukergrupper og mellom brukere og forvaltere i rekreasjonsområder. Haggard og Williams (1991) framholdt at fritid kan spille en viktig rolle i identitetsdannelse og -bekreftelse, men at noen menneskers identitetsprosjekter involverer aktiviteter som sjenerer eller skader andre. Fotball-hooligans er et ekstremt, men illustrerende, eksempel (Dunning et al., 1984).

I likhet med fritidsaktiviteter er også atferd som betegnes som Aproblematiske, eller endog Akriminell, svært mangfoldig (Rutter & Giller, 1984; LeBlanch & Frechette, 1989; Pedersen & Wichstrøm, 1995). Både alvorlige forbrytelser og forholdsvis harmløse atferd som oppfattes som generelt uakseptabel (om ikke nødvendigvis av alle) blir ofte slått sammen under disse etikettene.

Noen forskere hevder at det å tiltrekkes av kriminelle handlinger delvis kan tilskrives personlighetstrekk som kalles "sensation seeking" ("spenningssøken") Zuckerman, 1979; Pedersen, 1991; Horvath & Zuckerman, 1993). Kriminologisk forskning har vist at det er en korrelasjon mellom kriminalitet og andre former for risikabel atferd (Farrington & West, 1990). "Sensation seeking" defineres som behov for nye og komplekse sanseinntrykk og erfaringer, og vilje til å utsette seg for fysiske og sosiale risiki for å oppnå slike erfaringer (Pedersen et al., 1989). Slike erfaringer kan oppnås gjennom stoffbruk, kriminalitet, gambling, råkjøring og andre typer risikabel atferd. Det virker rimelig å anta at elementer av "sensation seeking" vil spille en mer framtrædende rolle i sporadisk problematferd i den normale ungdomsbefolkningen, enn i grupper som er tungt involvert i kriminalitet der viktige bakgrunnsfaktorer er atferdsforstyrrelser i barndommen, skoleproblemer, rusmiddelmissbruk og dårlig mental helse (Rutter & Giller, 1984; Sarnecki, 1985; Robins & Price, 1991).

En kulturell referanseramme er nødvendig for å fortolke mange former for potensielt problematisk atferd på en meningsfylt måte. For eksempel har Clarke (1976) og Willis (1977) beskrevet voldelig atferd blant britiske arbeiderklassegutter som forankret i en klassekulturell ethos av fysisk maskulin tøffhet. I en tid med raske sosiale endringer der tradisjonelle arbeiderklassefellesskap, verdier og livsformer trues og går i oppløsning, kan det maskuline ethos (så vel som andre kulturelementer) "spore av". Dette vil bidra til framvekst av former for vold som tradisjonelt har blitt fordømt også av unge menn i arbeiderklassen, for eksempel vold mot åpenbart svakere ofre. Slik vold er noe helt annet enn det tradisjonelle slagsmålet på lørdagskvelden, som var omgitt av strikte kulturelle koder (Robins & Cohen, 1978). Det synes rimelig å rette oppmerksomheten mot nettopp kulturelle fortolkninger av maskulinitet når problematferd skal analyseres, siden menn hengir seg til utagerende og aggressiv atferd så vel som andre ulovlige handlinger mye oftere enn kvinner (for oversikt, se Rutter & Giller, 1984; Gottfredson & Hirshi, 1990).

Elementer som ligner på "sensation seeking" og normer for maskulin tøffhet ser ut til å være til stede i mange friluftaktiviteter så vel som i mange former for problematferd. Zuckerman og medarbeidere synes å ha konsentrert seg om utendørsaktiviteter som faktisk er farlige (for eksempel fjellklatring og fallskjermhopping) (Zuckerman, 1979; Zuckerman & Horvath, 1993). Det er imidlertid mange former for moderat risikable, eller til og med helt ufarlige, friluftaktiviteter som inneholder elementer av spenning som er sentrale for den opplevelsen disse aktivitetene beforder. Slike aktiviteter synes vanligvis solid forankret i kulturmønstre som framelsker typiske maskuline egenskaper. Jakt og fiske er typiske eksempler. Det samme kan sies om mange (mer eller mindre) kriminelle handlinger som utføres av ungdom (for det meste unge menn) i løpet av en forholdsvis

normal utvikling, som omfatter grensetesting (sosiale så vel som fysiske grenser), rolleutprøving, frigjøring fra foreldre og ganske enkelt nysgjerrighet (Pedersen, 1994; Pape & Hammer, 1996).

Og for å gå løs på et område som har vært omfattet med minimal forskningsinteresse; hva med ukonvensjonelt friluftsliv der kriminaliteten inngår i selve friluftslivet? Krypskyttere og tjuvfiskere er ute i naturen like mye som fjellvandrere (krypskyttere kan vandre i fjellet, for den saks skyld). Også ungdom som raver rundt i rus er på telttur hvis de faktisk overnatter i telt. De som bryter motorferdselsloven og kjører i utmarka, kan kalles kriminelle og beskyldes for naturødeleggelser, men det er ingen tvil om at de er opptatt med fritidsaktiviteter i naturen.

Studiens formål

Hypotesen blir på denne bakgrunn at deltakelse i røffe og spenningsorienterte friluftaktiviteter vil stå i et annet forhold til problematferd og kriminalitet enn aktivitetsformer sentrert rundt estetisk opplevelse eller mosjon. Gitt berøringpunktene mellom røffe og spenningsøkende friluftaktiviteter og diverse former for problematferd, kan vi forvente en viss overlapping mellom deltakelse i slike aktiviteter og problematisk og generelt uønsket atferd. Deltakelse i mer "tillferdige" aktivitetsformer kan indikere manglende tilbøyelighet til å oppvise problematiske atferdsformer så vel som til å delta i et røft og spenningsorientert friluftsliv.

På grunn av manglende kunnskap om forholdet mellom friluftsliv og problematferd, må denne studien få en eksplorerende karakter. Først skal vi lete etter ulike aktivitetsmønstre blant ungdom som deltar i friluftsliv. Deretter skal vi undersøke forholdet mellom aktivitetsmønstre og ulike problematferdsprofiler som identifiseres i det samme utvalget.

Metode

Utvalg

Første runde i Ungforsks survey-undersøkelse "Ung i Norge", som denne artikkelen bygger på, omfattet i 1992 12 287 skoleelever, fra og med sjuende klasse til og med VK II i videregående skole, det vil si hovedsakelig aldersgruppa 13-19 år. Utvalget er dannet gjennom trekning av klyngeutvalg med skoler som enhet. Alle grunnskoler og videregående skoler i Norge inngikk i registeret det ble trukket fra, og utvalget består av 67 skoler spredt over hele landet. Utvalget er stratifisert etter landsdel og skolestørrelse (som henger nøye sammen med urbaniseringsgrad). Vi har oppnådd en svarprosent på 97,0. Halvparten av elevene har svart på spørsmål som er relevante for denne artikkelens tema, det vil si annenhver elev i hver eneste skoleklasse. Når vi holder elever som er eldre enn 19 år utenfor, står vi igjen med et utvalg på 5476 personer.

I 1992 gikk rundt 85 prosent av alle norske 16-18-åringene i videregående skole (lærlinger, som ikke kunne nås med våre spørreskjemaer, er ikke regnet med). Andelen avtok fra over 90 prosent av 16-åringene til omtrent 77 prosent av 18-åringene (Statistisk Sentralbyrå, 1994).

Instrumenter

Deltakelse i friluftaktiviteter ble registrert ved å spørre respondentene om hvor ofte de vanligvis deltok i åtte ulike aktiviteter (i den aktuelle sesongen for hver aktivitet): skitur i skog og mark, fottur i skog og mark, overnatting i telt (ikke på campingplass), bær- eller sopptur, padle- eller rotur, motorbåttur eller seiltur, fisketur, løpetur/joggetur. En skala fra en til fem ble brukt for å måle deltakelse (se tabell 1). Det var nødvendig å velge bare en håndfull aktiviteter på grunn av begrenset plass i spørreskjemaet. Kategoriene er brede og tillater egentlig bare en overflatisk "scanning" av aktivitetsprofiler, men siden utvalget er så stort og representativt, er en slik generell oversikt likevel av interesse.

Problematferd ble målt med et instrument konstruert for å dekke atferd i spennet fra alminnelig uakseptabel oppførsel til alvorlige forbrytelser. Instrumentet er basert på bidrag av Olweus (1989, 1990) og Windle (1990), men ble utviklet videre for denne studien. Noen av de atferdsformene som listes opp kan knapt kalles problematiske hvis de opptrer i normalt omfang (i det minste fra midten av tenårene), for eksempel å drikke seg beruset og å skulke, mens de kan være mer enn alvorlige nok hvis frekvensen blir høy. Instrumentet dekker også situasjoner forbundet med uakseptabel atferd (for eksempel å bli sendt ut av klassen). Instrumentets oppbygning framgår av tabell 3. Involvering i ulike aktiviteter og situasjoner i løpet av de siste tolv måneder ble målt langs en sekspunkts skala fra "ikke i det hele tatt" til "mer enn 50 ganger".

LeBlanc og Frechette (1989) konkluderte en litteraturgjennomgang med at reliabilitet og validitet i selvrporteringsstudier av problematferd generelt er tilfredsstillende. Andre har kommet til samme konklusjon: Selvrporteringsstudier er vanligvis i overensstemmelse med uavhengige rapporter og er brukbare prediktorer for framtidig kontakt med rettsapparatet (Osborn & West, 1978; Huizinga & Elliot, 1986). Selvrporteringsstudier ser ut til å gi et rimelig bilde av sosialt uakseptabel atferd i sin alminnelighet, men klassifisering av atferd i forhold til formelle juridiske kriterier er vanskelig ved hjelp av slike data. Instrumentet som er brukt kan forventes å gi et pålitelig overblikk over manifest problematferd så vel som atferd av potensielt problematisk karakter.

Sosial klasse og bostedets urbaniseringsgrad kunne tenkes å påvirke sammenhenger mellom friluftsliv og problematferd, og ble derfor kontrollert for i multippel regresjonsanalyse. Klassevariabelen ble konstruert ved å klassifisere foreldrenes yrker etter ISCO-88 (International Labour Office, 1990; Hoffmann, 1993), og gruppere yrkene i fem kategorier fra "høyere administrative stillinger" (verdien 5) til "arbeidere" (verdien 1). Fars yrke ble primært brukt, men der det manglet informasjon om dette, ble mors yrke brukt i stedet. Urbanisering ble målt langs en fempunkts skala fra "stor by" (verdien 4) til "bygd eller lite tettsted" (verdien 1). Kodingen skjedde på grunnlag av informasjon om stedet der den enkelte skolen ligger.

Resultater

Deltakelse i friluftaktiviteter

Omfanget av deltakelsen i friluftaktiviteter er ikke hovedpoenget her, men en oversikt over det generelle aktivitetsnivået blant ungdom vil likevel være nyttig (tabell 1). Selv om det var betydelige forskjeller mellom aktivitetstypene, må aktivitetsnivået karakteriseres som nokså høyt. Vi har ikke kommet over internasjonalt publiserte studier som gjør direkte sammenligning mulig, men funnene synes i overensstemmelse med to norske studier (Tellnes, 1992; Aas, 1993).

Det var betydelige kjønnsforskjeller i noen av aktivitetene. Gutter var langt mer aktive enn jenter innen fisking og seiling/motorbåtturer. Skiturer, telturer og kano/roturer viste en mer moderat maskulin dominans. Sopp/bærturer var den eneste aktiviteten med en svak jentedominans.

[Tabell 1]

Dimensjoner innen friluftsliv

Det ble brukt faktoranalyse på komponentene i friluftslivsinstrumentet, og såkalt oblik rotasjon (Kaisers normalsiering, egenverdi > 1) ble valgt på grunn av den åpenbare muligheten for korrelasjon mellom faktorene. Analysen ga to faktorer som presenteres i tabell 2.

[Tabell 2]

Aktiviteter sentrert rundt estetisk opplevelse og mosjon

Aktivitetene som ladet høyest på den første faktoren var de som kan inneholde de tydeligste elementene av mosjon (skiturer, fotturer og løping). Om mosjon ikke er formålet, kan disse

aktivitetene antas å mangle ytre motivasjon ut over ønsket om å oppleve og verdsette naturomgivelsene. Den fjerde aktiviteten som lader høyt på denne faktoren er bær- eller sopptur. Dette kan synes å bryte mønsteret, men som vi skal se senere, er dette ikke nødvendigvis tilfelle. Den første faktoren kalles Amosjon/estetisk opplevelse. De fire komponentene har en relativt høy intern reliabilitet, med en Cronbach's Alpha på 0,71.

Spenningsøkende aktiviteter

Aktivitetene som lader høyest på den andre faktoren synes å ha en felles dimensjon av en viss spenningsøken, enten gjennom et (mer eller mindre) røft villmarksliv (teltturer i utmark, kanoturer) eller håndtering av krevende og/eller kraftig utstyr (seiling/motorbåt). Spenning er helt grunnleggende i fisking, som er den fjerde aktiviteten som lader høyt på denne faktoren. Faktoren kalles Aspenningsorientert, og de fire komponentene har en Alpha på 0,72.

Dimensjoner innen problematferd

Faktoranalyse ble også brukt på komponentene i problematferdsinstrumentet². Ettersom korrelasjon mellom faktorer er en åpenbar mulighet også her, ble oblik rotasjon valgt nok en gang. Analysen ga tre faktorer (tabell 3). Den første faktoren var tydeligst, men de øvrige var også greit tolkbare, og i overensstemmelse med andre studier (for en oversikt, se Loeber & Schmaling, 1985).

[Tabell 3]

Skoleopposisjon

Atferdstypene som ladet høyest på den første faktoren var hovedsakelig relatert til skoleopposisjon av en konfronterende, utagerende type (som å krangle med læreren eller bli sendt til rektor). Komponentene som ladet høyest på denne faktoren hadde en Alpha på 0,73.

Kriminalitet

Atferdstypene med høyest negativ ladning på den andre faktoren passer alle inn i et tradisjonelt bilde av kriminalitet, slik som tyveri, hærverk og slåsskamp med våpen. Alpha var her 0,78.

Drift

Den tredje faktoren passer ikke så glatt inn i tradisjonelle forestillinger om problematferd, men kan likevel fortolkes meningsfullt. Den omfatter handlinger som er mindre alvorlige hvis de ikke forekommer for ofte, som å snike på kollektivtransport, drikke seg full og være borte om natta uten at foreldrene vet hvor. Dette synes å reflektere en mer Apassiv type opposisjon, en tendens til å unngå arenaer med voksenkontroll som anses viktige for integrasjonen av ungdom i samfunnet. Komponentene som ladet høyest her har en Alpha på 0,72.³

Forholdet mellom friluftaktiviteter og problematferd

Faktorskårene ble behold som variable i en multippel regresjonsanalyse. Problematferdsfaktorene ble behandlet som avhengige variable i separate analyser, mens begge friluftsfaktorene gjennomgående

² Forekomsten av hver type problemtaferd er tidligere rapportert av Skogen og Wichstrøm (1995).

³ Mer inngående diskusjon av disse profilene i forhold til alder, kjønn og sosial klasse finnes i Pedersen og Wichstrøm (1995) og Skogen og Wichstrøm (1995).

ble betraktet som uavhengige variable. For å lette fortolkningen, ble faktorskåren for Akriminalitet \cong multiplisert med B1.

Gutter og jenter har ulike friluftaktivitetsmønstre. Det er også et universelt funn at de fleste former for problematferd er svært skjevt fordelt mellom kjønnene, slik at gutter mye mer involvert enn jenter (Gottfredson & Hirshi, 1990; Pedersen & Wichstrøm, 1995). Dette kan en også se i tabell 4. Interaksjonsvariable som ivaretar forholdet mellom kjønn og friluftaktiviteter ble derfor konstruert etter å ha gitt verdien <1' til gutter og <0' til jenter.

Ved siden av kjønn ble urbaniseringgrad og sosial klasse introdusert i analysene for å kontrollere for disse variablenes potensielle innvirkning på forholdet mellom friluftsliv og problematferd. Disse tre variablene ble introdusert i en første blokk i en trinnvis regresjonsanalyse, hvoretter friluftsvARIABLENE ble introdusert i en blokk nummer to. På denne måten kan forandringer i forklart varians avdekkes. Det må imidlertid understrekes at vi er på jakt etter sammenhenger mellom bestemte variable og ikke en dekkende forklaring på utvikling av problematferd. I så fall måtte mange andre parametre inkluderes i modellen. Derfor kan vi ikke vente at særlig mye av variansen blir forklart. Vi må heller holde øye med *forandringen* i R5 gjennom introduksjonen av den andre blokken. De separate effektene av urbanisering og klasse rapporteres i tabell 4, men kommenteres ikke i teksten, ettersom en slik diskusjon ligger utenfor det som er temaet her.

Til slutt må det understrekes at ordet Aeffekt \cong brukes i en rent statistisk betydning, og impliserer ikke noen årsakssammenheng.

[Tabell 4]

Aktivitetsprofiler og kriminalitet

Det var ingen signifikante effekter av de to friluftsmønstrene på kriminalitet kontrollert for de andre uavhengige variablene (tabell 4). Interaksjonseffektene var imidlertid signifikante, om ikke sterke, som vi kan se av tabell 4. Det betyr at det var noen effekter av deltakelse i friluftsliv for gutter, men ikke for jenter. Jenters involvering i kriminalitet er jo så begrenset (Pedersen & Wichstrøm, 1995) at interaksjonsvariablene, hvor jenter er fjernet, dekker det meste av slik atferd i hele utvalget. Ingen av effektene var sterke, som vi kan se i begge tabellene, men sammenhengene pekte i ulike retninger for de to friluftprofilene. Blant gutter avtok den kriminelle atferden med økende nivå på deltakelse i aktiviteter knyttet til "mosjon/estetisk opplevelse", men økte med økende aktivitetsnivå i den spenningsorienterte profilen. Det var en signifikant økning i R5 ($p < 0.0001$), men som antatt var den samlede forklarte varians beskjeden.

Aktivitetsprofiler og skoleopposisjon

Begge friluftsfaktorene og deres interaksjoner med kjønn hadde signifikante effekter på skoleopposisjon (tabell 4). Det betyr at effektene var til stede både for gutter og jenter, men at de er noe sterkere for gutter (gutter er generelt mer involvert i skoleopposisjon enn jenter). Igjen pekte sammenhengene i ulike retninger, på samme måten som for kriminalitet: Synkende med økende aktivitetsnivå innen "mosjon/estetisk opplevelse" og økende med økende nivå på de spenningsorienterte aktivitetene. Økningen i R5 var også her signifikant ($p < 0.0001$), og variablene forklarte noe mer av variansen enn i forhold til kriminalitet.

Aktivitetsprofiler og drift

Den negative effekten av faktoren "mosjon/estetisk opplevelse" var sterkere for profilen drift, som vi kan se av tabell 4. Det var også en svak interaksjonseffekt, som betyr at effekten var noe sterkere for gutter. Den positive effekten av spenningsorienterte aktiviteter var svak, og det var ingen signifikant interaksjon med kjønn. Det ble en merkbar økning i R5 ved introduksjon av den andre blokken

($p < 0.0001$), tatt i betraktning at den første blokken nærmest ikke forklarte noe. Den samlede forklarte varians var beskjeden også her.

Diskusjon

De to friluftsmønstrene var ulikt forbundet med problematferd, enten ved at det var sammenheng med den ene og ikke med den andre, eller ved at sammenhengene pekte i motsatte retninger. Vi bør også merke oss at styrken på sammenhengene varierte. Både de positive og de negative sammenhengene var generelt sterkere for gutter, som vi kan se av de ulike interaksjonseffektene. Med ett unntak - den negative effekten av Amosjon/estetisk opplevelse \equiv på drift - var imidlertid sammenhengene beskjedne.

Med hensyn til den forholdsvis lave forklarte varians, må vi igjen understreke at hensikten ikke er å finne en dekkende forklaring på forekomsten av problematferd. Dette ville kreve analyser som inkluderer en mengde bakgrunnsfaktorer som en vet eller antar at er forbundet med utvikling av problematferd. Å introdusere slike variable ville forstyrre analysen av forholdet mellom friluftsliv og problematferd. Det ville også føre til en diskusjon som ville sprengte alle rammer her.

Før funnene diskuteres, må vi se på noen begrensninger i utvalget. Disse knytter seg til den gruppa som normalt er i videregående skole, vanligvis i alderen 16-19 år. Ikke alle disse går på skolen, og i 1992 fantes det heller ingen oppfølgingstjeneste som fanget dem opp. Vi må gå ut fra at en stor andel, trolig de fleste, av de som har en etablert avvikende livsstil og som er alvorlig involvert i kriminalitet ikke kan nås gjennom undersøkelser som utføres innen skoleverket. For øvrig er dette en gruppe som er vanskelig å nå ved hjelp av survey-metoder generelt (Cernkovch et al., 1985). Imidlertid omfattet utvalget flere skoler med spesielle undervisningstilbud for skoletrøtte elever. I ungdomsskolen (13-16 år) er frafallsproblemet nærmest ikke-eksisterende. Vi kan derfor regne med at utvalget omfatter ungdom med et bredt spekter av sosiale og psykiske problemer, men i aldersgruppa 16-19 år vil andelen være lavere enn den er i ungdomsbefolkningen som helhet.

Hva kjennetegner friluftaktivitetsprofilene?

Selve aktivitetsprofilene innen friluftsliv må drøftes før vi går videre til sammenhengen mellom disse og problematferdsprofilene. Om vi begynner med den spenningsorienterte faktoren, synes det rimelig å betrakte denne som sentrert rundt det å gjøre ting i naturen, og ikke bare være i den. For øvrig har disse aktivitetene en felles dimensjon av spenning, og kanskje Aeventyrlyst \equiv (på engelsk er faktoren rett og slett kalt Aadventurous \equiv), samtidig som et sportslig ethos kan spille en viktig rolle i flere av dem. Mønstret omfatter aktiviteter som tradisjonelt har vært dominert av menn, og som vi ser i tabell 1, er aktivitetsnivået vesentlig høyere blant gutter. Den største kjønnsforskjellen i noen enkelt aktivitet finner vi i fiske, som tradisjonelt har vært et nærmest eksklusivt mannlige domene. Både den tradisjonelle mannsdominansen og det høyere aktivitetsnivået blant gutter gjør det rimelig å betegne den spenningsorienterte aktivitetsprofilen som maskulin.

I den andre profilen, Amosjon/estetisk opplevelse \equiv , er to av aktivitetene typiske for det vi kan kalle Aren \equiv naturopplevelse (slikt friluftsliv kalles ofte Aappreciative \equiv på engelsk), nemlig skitur og fotturer. Imidlertid kan begge disse, og særlig skitur, inneholde et betydelig element av fysisk trening. På den annen side er løping primært en treningsaktivitet, men at den foregår i naturomgivelser - og det gjør den ikke så sjelden - kan spille en viktig rolle i totalopplevelsen. Den fjerde aktiviteten i dette mønstret, bær/soppturer, er en høstingsaktivitet akkurat som fiske. Dette er imidlertid den eneste aktiviteten som domineres av jenter. Den mangler for øvrig det elementet av kamp mot naturen som er til stede i fiske. Aktiviteten er på mange måter Amyk \equiv , og og så å si ekstremt bærekraftig, med minimal innvirkning på naturen. Sett i dette lyset er det ikke overraskende

at å plukke bær og sopp går sammen med de mer åpenbart estetisk opplevelsesorienterte aktivitetene.

Forholdet mellom friluftaktivitetsprofiler og problematferdsprofiler

Profilen Amosjon/estetisk opplevelse \cong ser ut til å være forbundet med sosial tilpasning mer eller mindre i overensstemmelse med vanlige oppfatninger av dette forholdet: Et økende aktivitetsnivå henger sammen med avtakende problematferd. Den negative sammenhengen med Adrift \cong er klart den sterkeste. Denne atferdsprofilen omfatter noen typer problematferd som er temmelig vanlige på et lavt nivå (Pedersen & Wichstrøm, 1995; Skogen & Wichstrøm, 1995), men kan bli alvorlige hvis omfanget øker: Drikke seg full, skulke og være borte om natta uten foreldrenes samtykke. Dermed ser omfattende deltakelse i aktiviteter innen Amosjon/estetisk opplevelse \cong ikke ut til å samsvare med utvikling av et problematisk nivå på atferdstyper innen drift-profilen. Selv om sammenhengen mellom Amosjon/estetisk opplevelse \cong og de to andre problematferdsfaktorene er svakere, kan vi konkludere med at deltakelse i aktiviteter innen denne friluftprofilen vanligvis er en del av livsstilspakker der problematferd generelt ikke er framtreddende. Det er imidlertid ikke mulig å fastslå noen årsakssammenheng på bakgrunn av tverrsnittsdata: Vi kan ikke predikere at økende nivå innen disse friluftaktivitetene ville redusere forekomsten av problematferd.

Den spenningsorienterte profilen oppviser noen trekk som forstyrrer forestillinger om en allmenn sammenheng mellom friluftaktiviteter og livsstiler som kjennetegnes av relativt fravær av problematferd. Det er mulig å fortolke dette langs to linjer: For det første bør vi ta i betraktning at aktiviteter som samles under samme betegnelse kan finne sted i et mangfold av sosiale og kulturelle kontekster. For eksempel kan båtturer i noen tilfeller inkludere både fyll og villmannskjøring, mens de i andre kan være innbegrepet av kontemplativ stillhet. For det andre bør vi ta hensyn til de spesielle egenskapene ved aktivitetene innen den spenningsorienterte profilen, slik vi har begynt å skissere disse ovenfor.

Mangfold innen friluftsliv

Funnene tyder på at en god del ungdommer som ikke uten videre tilpasser seg dominerende sosiale normer faktisk deltar i visse former for friluftsliv. Dette indikerer selvfølgelig ikke noen årsakssammenheng slik at disse friluftaktivitetene skulle føre til problematferd. For øvrig kan disse aktivitetene være deler av svært konforme så vel som mer rufsete former for friluftsliv. Tar vi teltturer som eksempel, kan vi se av tabell 2 at denne aktiviteten lader ganske høyt på begge faktorer, men klart høyest på den spenningsorienterte. Teltturer i utmark kan være ekspedisjoner til fjerne fjellområder så vel som fisketurer til en elv i nabolaget. Dette kan utgjøre totalt forskjellige sosiale og kulturelle kontekster. Å kjøre ned til elvebredden i en Opel Ascona med pelsterner, medbringende tre kasser øl, en diger kassettpiller og telt er like mye telttur som en femdagers vandring i en vanskelig tilgjengelig nasjonalpark. Ikke-konformt friluftsliv er stort sett oversett i forskningen, men er trolig ganske vanlig. Mange sportsfiskere som har møtt berusede lokale ungdommer langs elva, vil når som helst bekrefte dette.

Parallellene mellom aktiviteter i den spenningsorienterte profilen og en god del av atferdsformene som kan defineres som problematferd er tydelige. Å søke spenning, teste grenser og utvise tøffhet og dristighet kan - i varierende grad - utgjøre vitale elementer i de spenningsorienterte friluftaktivitetene så vel som i flere typer av problematferd. Verken friluftaktivitetene eller alle problematferdstypene krever nødvendigvis særlig mye dristighet eller grensetesting, men de kan forstås som forankret i kulturmønstre der det å søke spenning og å klare påkjenninger er sentrale verdier.

Sammenhengen mellom spenningsorienterte friluftaktiviteter og problematferd er sterkere for gutter enn for jenter når det gjelder skoleopposisjon, og finnes bare for gutter når det gjelder kriminalitet. Disse to problematferdsmønstrene domineres også klart av gutter uavhengig av

sammenhenger med andre variable, akkurat som den spenningsorienterte friluftprofilen. Dette aksentuerer maskulin tøffhet som en kulturell fellesnevner, en akse som mye av aktiviteten dreier rundt.

ASensation seeking \cong som personlighetstrekk kan forklare at noen ungdommer tiltrekkes både av spenningsorienterte friluftaktiviteter og noen atferdstyper som er eller kan bli problematiske eller kriminelle. Noen aktiviteter som kan omfattes av de brede kategoriene i vårt friluftslivsinstrument, kan være farlige under bestemte forhold, som seiling og elvepadling. På samme måten vil noen problematferdstyper, særlig innen profilen Akriminalitet \cong , virke tiltrekkende på ungdommer som søker opplevelse av risiko. Imidlertid vil de fleste atferdstyper som dekkes av de to instrumentene innebære liten eller ingen risiko under normale omstendigheter, selv om spenning er sentrale i mange av dem. Fisking kan for eksempel være intenst spennende, men er vanligvis fullstendig ufarlig. Selv om personlighetstrekk som ASensation seeking \cong kan ha betydning for å lede ungdom inn i bestemte friluftaktiviteter og bestemte (potensielt) problematiske atferdstyper, synes kulturmønstre slik vi har skissert ovenfor å gi en mer fruktbar tolkningsramme for funnene som er presentert her.

LITTERATUR

- Ajzen, I. & Driver, B.L. (1992) Application of the theory of planned behavior to leisure choice. Journal of Leisure Research, 24, 207-224.
- Burch, W.R. (1986) The ties that bind B the social benefits of recreation provision. In: A literature review. The President's Commission on American Outdoors. Washington, DC.
- Burch, W.R. & Hamilton-Smith, E. (1991) Mapping a new frontier: Identifying, measuring, and valuing social cohesion benefits related to nonwork opportunities and activities. In: Driver, B.L., Brown, P.J. & Peterson, G.L. (eds.) The benefits of leisure. State College, Penn.: Venture Publishing.
- Castellano, T.C. & Soderstrom, I.R. (1992) Therapeutic wilderness programs and juvenile recidivism: A program evaluation. Journal of Offender Rehabilitation, 17, 19-46.
- Cernkovich, S.A., Giordano, P.C. & Pugh, M.D. (1985) the missing cases in self-report delinquency research. Journal of Criminal Law and Criminology, 76, 705-732.
- Clarke, J. (1976) The skinheads and the magical recovery of community. In: Hall, S. & Jefferson, T. (eds.) Resistance through rituals. Youth subcultures in post-war Britain. London: Hutchinson.
- Driver, B.L., Brown, P.J. & Peterson, G.L. (1991) Research on leisure benefits: An introduction to this volume. In: Driver, B.L., Brown, P.J. & Peterson, G.L. (eds.) The benefits of leisure, State College, Penn.: Venture Publishing.
- Driver, B.L., Tinsley, H.E.A. & Manfreda, M.J. (1991) The paragraphs about leisure and recreational experience preference scales: Results from two inventories designed to assess the breadth of the perceived psychological benefits of leisure. In: Driver, B.L., Brown, P.J. & Peterson, G.L. (eds.) The benefits of leisure. State College, Penn.: Venture Publishing.
- Dunning, E., Murphy, P. & Williams, J. (1984) The roots of football hooliganism. London: Routledge.
- Dunteman, G.H. (1994) Principal components analysis. London: Sage.
- Ewert, A. (1988) The identification and modification of situational fears associated with outdoor recreation. Journal of Leisure Research, 20, 106-117.
- Farrington, D.P. & West, D.J. (1990) The Cambridge study in delinquent development: A long-term follow-up of 411 London males. In: Kerner, H.J. & Kaiser, G. (eds.) Criminality: Personality, behaviour and life history. Berlin: Springer.
- Gottfredson, M. & Hirshi, T. (1990) A general theory of crime. Stanford: Stanford University Press.
- Haggard, L.M. & Williams, D.R. (1991) Self-identity benefits of leisure activities. In: Driver, B.L., Brown, P.J. & Peterson, G.L. (eds.) The benefits of leisure. State College, Penn.: Venture Publishing.

- Hammit, W.E. (1982) Cognitive dimensions of wilderness solitude. Environment and Behavior, 14, 478-493.
- Hartig, T., Mang, M. & Evans, G.W. (1991) Restorative effects of natural environment experiences. Environment and Behavior, 23, 3-26.
- Hazelworth, M.S. & Wilson, B.E. (1990) The effects of an outdoor adventure camp experience on self-concept. Journal of Environmental Education, 21, 33-37.
- Hoffmann, E. (1993) Kartverk for arbeidsmarkedet (Norwegian text, English abs.: Mapping the world of work). Tidsskrift for samfunnsforskning, 34, 77-88.
- Horvath, P. & Zuckerman, M. (1993) Sensation seeking, risk appraisal, and risky behavior. Personality and individual differences, 14, 41-52.
- Huizinga, D. & Elliot, D.S. (1986) Reassessing the reliability and validity of self-report measures. Journal of Quantitative Criminology, 2, 293-327.
- International Labour Office (1990). International standard of classification of occupations - ISCO 88. Geneva.
- Iso-Ahola, S.E., LaVerde, D. & Graefe, A.R. (1988) Perceived competence as a mediator of the relationship between high risk sports and self-esteem. Journal of Leisure Research, 21, 32B39.
- Kaplan, S. (1987) Aesthetics, affect and cognition: Environmental preference from an evolutionary perspective. Environment and Behavior, 19, 3-32.
- Kaplan, S. & Talbot, J. F. (1983) Psychological benefits of a wilderness experience. Human Behavior and Environment, 6, 163-203.
- LeBlanc, M. & Frechette, M. (1989) Male criminal activity from childhood through youth. New York: Springer.
- Lee, Y., Datillo, J. & Howard, D. (1994) The complex and dynamic nature of leisure experience. Journal of Leisure Research, 26, 195-211.
- Loeber, L. & Schmalting, K.B. (1985) Empirical evidence for overt and covert patterns of antisocial conduct problems: A meta-analysis. Journal of Abnormal Child Psychology, 13, 337-352.
- Olweus, D. (1989) Prevalence and incidence in the study of antisocial behavior: Definitions and measurements. In Klein, M.W. (ed.): Cross-national research in self-reported crime and delinquency. Dordrecht(NL): Kluwer.
- Olweus, D. (1991) Bully/victim problems among school children: basic facts and effects of a school intervention program. In: Pepler, D. & Rubin, K. (eds.) The development and treatment of childhood aggression. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum.

- Osborn, S.G. & West, D.J. (1978) The effectiveness of various predictors of criminal careers. Journal of Adolescence, 1, 101-117.
- Pape, H. & Hammer, T. (in press) Sober adolescence - predictor of psychosocial maladjustment in young adulthood? Scandinavian Journal of Psychology.
- Pedersen, W. (1991) Mental health, sensation seeking and drug use patterns. British Journal of Addiction, 86, 195-204.
- Pedersen, W. (1994) Rites of passage in high modernity. YOUNG B Nordic Journal of Youth Research, 2(1), 21-32.
- Pedersen, W., Clausen, S.-E. & Lavik, N.J. (1989) Patterns of drug use and sensation-seeking among adolescents in Norway. Acta Psychiatrica Scandinavica, 79, 386-390.
- Pedersen, W. & Wichstrøm, L. (1995) Patterns of delinquency in Norwegian adolescents. British Journal of Criminology, 35, 543-562.
- Robins, D. & Cohen, P. (1978) Knuckle sandwich. Growing up in the working class city, Hammondsworth: Penguin.
- Robins, L.N. & Price, R.K. (1991) Adult disorders predicted by childhood conduct problems: Results from NIMH epidemiologic catchment area project. Psychiatry, 54, 116-132.
- Ruddell, E.J., Gramann, J.H., Rudis, V.A. & Westphal, J.M. (1989) The psychological utility of visual penetration in near-view forest scenic-beauty models. Environment and behavior, 21, 393-412.
- Rutter, M. & Giller, H. (1984) Juvenile delinquency, trends and perspectives. New York: The Guilford Press.
- Sarnecki, J. (1985) Predicting social maladjustment. Stockholm: The National Council for Crime Prevention.
- Skogen, K. & Wichstrøm, L. (1995) Kriminalitet og klasse. (Norwegian text). Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, 82(1), 32-49.
- Stortingsmelding nr. 40 1986-87 (Report to the Storting no. 40 1986-87): Oslo.
- Tellnes, A. (1992) Ungdommens deltaking i friluftsliv (Norwegian text). Bø: Telemarksforskning (Telemark research foundation).
- Tinsley, H.E.A., Driver, B.L., Ray, S.A. & Manfreda, M.J. (1986) Stability of recreation experience preference (REP) ratings for samples and individuals across three measurement periods. Educational and Psychological Measurement, 46, 1105-1111.
- West, P.C. (1986) Social benefits of outdoor recreation: Sociological perspectives and implications for planning and policy. In: A literature review. The President's Commission on American Outdoors. Washington, DC.

Wichstrøm, L., Skogen, K. and Øia, T. (1994) Social and cultural factors related to eating problems among adolescents in Norway. Journal of Adolescence, 17, 471-482.

Willis, P.E. (1977) Learning to labour. How working class kids get working class jobs. Aldershot (UK): Gower.

Windle, M. (1990) A longitudinal study of antisocial behavior in early adolescence as predictors of late adolescence substance abuse: Gender and ethnic group differences. Journal of Abnormal Psychology, 86-91.

Zuckerman, M. (1979) Sensation seeking. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Aas, Ø. (1993) Barns fritid, friluftsliv og fiskevaner (Norwegian text). Lillehammer: Norsk institutt for naturforskning (Norwegian institute for nature research).

TABELL 1
Deltakelse i friluftssaktiviteter, prosent. G=Gutter, J=Jenter

	Aldri eller nesten aldri		Mindre enn en gang i måneden		Et par ganger i måneden		Omtrent en gang i uka		Mer enn en gang i uka							
	J	G	J	G	J	G	J	G	J	G						
Skitur i skog og mark	28.9	25.7	27.3	20.7	19.2	20.0	24.1	24.8	23.5	24.1	15.6	18.1	16.8	10.1	13.5	11.8
Fottur i skog og mark	20.5	22.7	21.6	27.7	26.1	26.9	27.7	28.2	27.2	27.7	16.3	15.7	16.0	7.2	8.4	7.8
Bær- eller sopptur	52.9	62.8	57.8	26.2	22.5	24.4	14.2	14.2	9.6	12.0	5.1	3.4	4.2	1.6	1.6	1.6
Joggetur/løpetur	18.4	22.6	20.4	19.3	18.6	19.0	22.3	24.5	20.1	22.3	22.0	21.0	21.5	15.8	17.8	16.8
Seiltur eller motorbåttur	44.4	32.4	38.5	24.7	24.7	24.7	17.6	15.9	19.3	17.6	8.2	11.1	9.6	6.8	12.4	9.6
Fisketur	44.4	21.8	33.3	27.6	25.2	26.4	20.5	16.7	24.5	20.5	7.2	15.2	11.2	4.0	13.3	8.6
Canotur eller rotur	55.5	49.3	52.3	27.3	27.5	27.4	12.3	10.4	14.3	12.3	4.4	5.3	4.9	2.6	3.6	3.1
Overnatting i telt (ikke campinglass)	46.5	36.7	41.7	33.2	36.7	34.9	17.3	15.8	18.9	17.3	3.0	5.1	4.1	1.5	2.6	2.0

TABELL 2

FAKTORSTRUKTUR: FRILUFTSAKTIVITETER

	Mosjon/ estetisk opplevelse	Spenningsorientert
Fottur i skog og mark	.80	.02
Skitur i skog og mark	.79	.0
Bær- eller sopptur	.63	.08
Løpetur/joggetur	.61	-.04
Seiltur eller motorbåttur	-.23	.89
Fisketur	.09	.75
Kanotur eller rotur	.24	.64
Overnatting i telt (ikke campingplass)	.27	.48
Eigenverdi	3,3	1,2
Forklart varians	40,6	14,3

TABELL 3
FACTORSTRUKTUR: PROBLEMATFERD⁴

	<i>Skoleopposisjon</i>	<i>Kriminalitet</i>	<i>Drift</i>
Sendt ut av klassen	.80	-.03	-.07
Voldsom krangel med lærer	.78	.10	.02
Sendt til rektor	.73	-.17	-.14
Bannet til en lærer	.65	.10	.25
Slått eller truet med å slå	.53	-.10	.01
Kjørt uten førerkort	.36	-.02	.24
Stjålet for >1000 kr.	-.10	-.85	.06
Innbrudd	-.05	-.83	.02
Ødelagt noe verdt > 1000 kr.	.05	-.79	.01
Stjålet bil eller motorsykel	-.10	-.73	-.01
Slåss med våpen	.12	-.63	-.10
Vært i kontakt med politiet ⁵	.14	-.47	.13
Stjålet for <500 kr.	.31	-.44	.08
Ødelagt busseter, vindusruter, etc.	.17	-.34	.27
Drukket deg tydelig beruset	-.07	.04	.83
Skulket skolen	-.02	.02	.78
Ute om natta uten lov	-.05	-.11	.71
Sneket på buss, trikk, kino	.10	-.05	.55
Stjålet fra noen i familien	.18	-.06	.30
Eigenverdi	6.1	1.9	1.4
Forklart varians	32.3	9.6	7.4

⁴Utsagnene i spørreskjemaet gjengis ikke i sin helhet

⁵på grunn av lovbrudd.

TABELL 4
FRILUFTSAKTIVITETER OG PROBLEMATFERD: REGRESJON

	Kriminalitet				Sikoleopposisjon					
	Blokk 1		Blokk 2		Blokk 1		Blokk 2			
	B	SE B	Beta	Beta	B	SE B	Beta	Beta		
Kjønn	.30	.03	.19 ****	.17 ****	.47	.03	.25 ****	.40	.03	.22 ****
Sosial klasse	-.01	.01	-.01 ns	-.01 ns	-.03	.01	-.04 ****	-.03	.01	-.04 ****
Urbanisering	-.03	.01	-.04 *	-.03 *	.03	.02	.03 *	.04	.01	.05 **
R5			.04							.06
Mosjon/estetisk			-.02	.03 ns				-.10	.02	-.11 ****
Mosj./est..*kjønn			-.12	-.11 ****				-.12	.03	-.09 ****
Spenningsorientert			-.01	-.01 ns				.08	.02	.09 ****
Spennin*kjønn			.12	.11 ****				.10	.03	.08 **
R5										.10

	Drift						
	Blokk 1		Blokk 2				
	B	SE B	Beta	Beta			
Kjønn	.13	.03	.07 ****	.08	.03	.04 **	
Sosial klasse	.01	.01	.02 ns	.02 ns	.01	.01	.02 ns
Urbanisering	-.02	.02	-.02 ns	.01 ns	.01	.01	.01 ns
R5			.01				

	Mosjon/estetisk			
	Blokk 1		Blokk 2	
	B	SE B	Beta	Beta
Mosj./est..*kjønn			-.23	-.24 ****
Spenningsorientert			-.08	-.06 *
Spennin*kjønn			.09	.09 ****
R5			.02	.03

**** P < .0001
*** P < .001
** P < .01
* P < .05